

RAFEL NADAL

*Quan s'esborren
les paraules*

RAFEL NADAL

QUAN
S'ESBORREN
LES PARAULES

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: NOVEMBRE DEL 2021
© RAFAEL NADAL I FARRERAS, 2021
PUBLICAT D'ACORD AMB PONTAS LITERARY & FILM AGENCY
© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2846-0
DIPÒSIT LEGAL: B. 16,512-2021
FOTOCOMPOSICIÓ: MOELMO
IMPRES A CATALUNYA - PRINTED IN CATALONIA

www.columnaedicions.cat

A la coberta, la mare de l'autor a la cala de Can Cristus l'estiu del 1929.
Arxiu Nadal Farreras.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

AL COSTAT DE LA FINESTRA

La mare mirava per la finestra, però no sabia dir què mirava. S'estava allà, com cada dia, al menjador de la casa familiar de la plaça de Santa Llúcia, asseguda en una butaca d'orelles, amb les mans agafades a la falda, el cap decantat cap a la dreta, els llavis closos i els ulls vidriosos que miraven cap a fora, vés a saber què, més enllà de la terrassa i del campanar de Sant Pere. No tenia grans complicacions de salut i semblava estar en bona forma; en la bona forma física que pot estar algú que ha fet noranta-vuit anys i es passa el dia assegut entre la butaca i la cadira de rodes. Tot podia semblar que fos com abans, com sempre, però

res no era igual. Les paraules s'havien esborrat. Totes. El diccionari sencer.

Era molt desconcertant.

Al principi, fa cinc o sis anys, s'havien esborrat les paraules difícils, les més complexes.

Després van començar a desaparèixer les paraules planeres, les senzilles.

El pas del temps va acabar escombrant les més curtes, els monosíl·labs i tot.

Ara ja fa quatre anys que no parla. Ni una paraula.

Els lingüistes diuen que, si les coses no tenen nom, no existeixen. De manera que, quan es van esborrar les paraules, també van deixar d'existir les coses. Primer només van desaparèixer alguns episodis puntuals de la seva vida. Després es va començar a desdibuixar tot el que la mare havia compartit amb les coses i amb nosaltres mateixos, que també vam perdre el nom.

Tot d'una es va esborrar la seva rialla mig espantada a l'antiga terrassa de la Fosca, un matí radiant d'un estiu d'abans de la guerra, mentre aguantava amb la mà una llagosta descomunal que havia pescat l'avi Pepitu, més llarga que ella mateixa, tan enorme que la cua tocava el terra i les antenes sobrepassaven la seva alçada.

Es va esborrar el pànic d'aquella nit de juny en què

l'avi, enfadat perquè plorava, la va entaforar a la barqueta auxiliar, minúscula i inestable, i la va abandonar més de dues hores lligada a una boia, a mercè de les onades, mar enfora de la badia de Palamós: sola, arraulida damunt d'una xarxa, aterrida i amb la mirada perduda cap a les aigües fosquíssimes, esperant la tornada del seu pare, que havia dirigit la barca mar endins de cap Gros per pescar a l'encesa.

Es va esborrar la bufetada a la cara que li va ventar l'avi perquè havia agafat el porró i feia veure que en bevia, quan encara no tenia set anys, un dia que dinaven a la platja després de fer musclos al Furió de Cala Estreta.

Quan ja feia setmanes que seia tot el dia a la butaca d'orelles, al costat de la finestra, van callar els lladrucs del gos Mastega, enorme com un santbernat, que de petita la seguia a tot arreu, fins que un camió carregat de ferralla el va esclafar davant de la caserna de la Guàrdia Civil, al carrer del Galligants de Girona.

Es van apagar les bromes sobre la poca traça de l'avi Pepitu quan despatxava a la perfumeria que la mare i la baba havien obert al carrer de Muntaner, l'any que es van traslladar a viure a Barcelona, durant la guerra.

Va esparracar-se en mil bocins il·legibles el carnet de la UGT que s'havia fet l'avi quan el van convèncer de deixar la perfumeria i es va col·locar al magat-

zem de l'Schröder, l'amic suec que importava fustes al port de Barcelona.

També va esborrar-se la claustrofòbia que la paralitzava cada cop que ella i la baba Teresa baixaven al refugi, aquells tres dies de març del 1938 que l'aviació italiana va bombardejar ferotgement la capital de Catalunya i va fer més de mil morts entre la població civil.

Les nits passades al ras a les muntanyes de Rocacorba i als Àngels, quan ja havien tornat a Girona i cada dia saltaven d'un costat a l'altre del riu Ter, per por de quedar atrapats, a mercè de la crueltat llegendària del general Líster, que dirigia la Primera Brigada Mixta de la República en retirada cap a la frontera.

Els cadàvers d'aquells soldats republicans joveníssims morts l'últim dia de la guerra per les bales dels feixistes italians al carrer de la Rosa, just darrere de casa, i que l'avi Pepitu la va obligar a mirar un per un, per tal que hi reconegués els nois espantats, però encara ben vius, que dues tardes abans li havien dit galanteries al portal del monestir de Sant Pere.

El titular «Siete muchachas de Gerona van a Barcelona a estudiar carrera universitaria» publicat a les pàgines interiors de *Los Sitios*, el diari local, encapçalant la notícia que va causar un gran enrenou a la ciutat, perquè aquell any només hi havia dos nois entre els nou joves gironins que iniciaven estudis universitaris.

El Premi Extraordinari de Llicenciatura en Història amb el qual va culminar la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona i també la tesi doctoral sobre el comtat d'Empúries, que va deixar inacabada poc després de casar-se.

Amb el pas dels dies, van quedar colgats a la platja de Castell els dits del pare, el seu Manel, que li resseguien el palmell amb passió continguda, quan encara no festejaven i feien manetes enterrant les mans a la sorra, d'amagat de la família i dels altres estiuejants de la colònia.

Es va acabar esbravant l'olor dels eucaliptus quan sortia agafada del braç del pare, prim com un espàrrec, el dia del seu casament a la capella de la Fosca, el 10 d'abril de 1947.

Es van ofegar els crits desmesurats cridats amb veu femenina des d'una graderia d'homes contra l'àrbitre que xiulava el partit del Girona amb el Barakaldo a l'antic estadi de Vista Alegre, un any que el Girona jugava a Segona Divisió.

I es van fondre els pendants nevats dels boscos suïssos per on li agradava baixar amb un plàstic al cul, l'hivern que van viatjar a Ginebra per veure-hi en Lluís, el germà del pare, que hi treballava d'arquitecte.

Poc després es van començar a esvair les branques familiars del pare i de la mare, sagues senceres que només ella se sabia de memòria. Dels avis enrere, els parents es van difuminar de manera irreparable: el besavi Esteve Farreras, la baba Jerònima Ventura, el besavi Josep Forns, la baba Mercè Navarro, el besavi Manel Nadal, la besàvia Enriqueta Vilallonga, el besavi Francisco Oller, la besàvia Joana Viader. Invocar els seus noms era inútil, perquè havien esdevingut fantasmes sense ningú que els recordés prou per fer-los reviure.

També es van desdibuixar personatges que sempre ens havien sigut familiars i altres de més difusos, que van perdre definitivament els contorns que ens els havien mantingut propers: l'Estevenet, el germà esguerrat de l'avi Pepitu; mossèn Fernando, el germà bonàs de la baba Teresa; en Josep Gros, l'encarregat del magatzem, que vivia al pis del costat a Santa Llúcia; la Lolita, la inseparable cosina gran de Barcelona; el rebesavi Genís, que havia arribat a Girona seguint la construcció de la via del tren i havia decidit quedar-s'hi.

De cop era com si la Lola del Pont, la Juanita i la Maria de l'Escala, la Quima de ca la Quima, en Paco de Perpinyà, en Butxaca de Tremp, en Nac pescador, la Catalina mestra i la Modesta —que ja no sabré de què feia— no haguessin existit. Noms de gent que de vegades no coneixíem ni havíem vist mai, però que era com

si fossin de la família perquè els sentíem anomenar als vespres, quan sopàvem a la taula de la cuina i escoltàvem els grans, que xerraven al menjador. En tots ells hi havíem imaginat històries riquíssimes, plenes d'aven- tures emocionants, engrandides per la predisposició in- fantil. Ara se'ns escapaven de les mans.

Un dia, la boira que enfosquia la memòria de la mare va començar a esborrar les meves coses, els meus re- cords, els que ella alimentava, els que només ella ha- via viscut i havia mantingut per a mi. Els records dels meus primers anys quan encara no tenia conscièn- cia ni memòria. Els records que jo havia arribat a fer meus, com si també hagués viscut la vida dels meus an- cestres.

Es van esborrar els primers instants de la meva vida, el matí d'un 2 d'octubre que la mare feia una de les pri- meres classes d'història del curs 1954-1955 a les noies de sisè de batxillerat de les carmelites. Quan va notar les contraccions, va tornar sola a casa, a enllitar-se, com so- lia fer sempre que arribava l'hora de donar a llum. No- més es va aturar a l'entrada de Santa Llúcia per demanar a la baba Teresa que truqués al pare al magatzem:

—Mama, digue-li al meu home que ja pot venir, que això anirà de pressa.

D'un dia a l'altre es van esborrar els ous amb sucre i les truites de farina que menjàvem per sopar a la taula de la cuina; la pedra tosca amb la qual ens fregava els genolls a la banyera dels avis; la vetlla de l'avi Pepitu, estirat damunt del llit, i el petó que li vaig fer a la galta, que era molt freda, perquè feia estona que era mort. Les misses dels diumenges a l'església de Sant Feliu, quan nosaltres sols ocupàvem dos bancs sencers, a les dues primeres files; els rosaris al voltant de la llar de foc, que sempre acabaven amb les invocacions als familiars morts i als malalts que patien; l'àngel de la guarda, dolça companyia, no em deixeu ni de nit ni de dia, agenollats al peu del llit; aquella manera enèrgica de replegar la vànova sota el matalàs perquè no ens destapéssim en tota la nit; el llum encès al passadís fins que els grans pujaven a dormir. I les veus que s'acostaven d'habitació en habitació, quan passaven amb la baba o amb la noia que l'ajudava a ventilar i fer els llits, l'endemà al matí.

Després es va desdibuixar la meva primera foto, una d'aquelles d'abans, dentades i minúscules, a coll de la padrina. La mare deia que me l'havien fet al Port de la Selva.

Es va esvaïr la vergonya que em feien les mitges d'una de les noies Estrac —em sembla que de la gran, la Maria Teresa— que vaig haver de vestir a la representació de

Mambrú se'n va a la guerra al Teatre Municipal de Girona, quan estudiava a les escolàpies, que era un col·legi de nenes dirigit per monges.

I també la nata i la xocolata del primer suís, una tarda a la granja Mora.

Les caixes amb tapa de vidre alineades damunt d'un taulell a les botigues de queviures, plenes de galetes i pastissos que em feien salivar, sobretot aquells de pa de pessic i mantega, enrotllats i arrebossats de sucre, que la mare mai no ens comprava perquè els considerava un caprici. I els panets de Viena de la fleca de la plaça de Sant Pere que corríem a comprar acabats de sortir del forn, olorosos i calents, algun dia que havíem portat diaris vells i ampolles buides al parracaire i els grans ens havien deixat quedar els diners.

Les partides de bridge dels dijous, que evitàvem tant com podíem, perquè no suportàvem els petons perfumats de pintallavis de les amigues de la mare.

La vergonya de deixar a deure a totes les botigues del centre —«La mare diu que ja passarà a pagar»—, aquells primers anys que les serres i el magatzem de fusta prosperaven però encara no donaven prou per alimentar i vestir una família de dotze fills.

La vergonya encara més gran del regateig a les mateixes botigues on quedàvem a deure —«La mare diu que ho apunti al compte i que no es descuidi de fer-me

un deu per cent de descompte»— i la mirada clavada a terra, per la por que la resposta fos negativa.

Els textos incomprensibles i monòtons de les editorials catòliques que la mare llegia en veu alta al cotxe, com una salmòdia, camí de la casa dels avis de Cassà de la Selva mentre, amb la cara encastada al vidre, jo comptava els arbres de Nadal decorats amb llums de colors que trobàvem encesos al llarg del trajecte.

Els dies de malaltia, quan ens pujava les torrades amb oli i sal de l'esmorzar i després passava a fer-nos l'habitació i espolsava les engrunes de pa, tan empenyadores, que s'havien escampat al llit.

Feia quatre anys que la mare callava i jo no sabia com aturar la sagnia.

Invocava déus. Practicava rituals antiquíssims.

Tancava portes i balcons.

Posava taulons i planxes de ferro a les finestres.

Aixecava murs.

Construïa torres de vigilància.

Cavava rases i fossats. Fondíssims.

Repassava compulsivament àlbums de fotos; rellegia cartes que ja havia llegit mil vegades; buscava excuses per baixar a la casa familiar de Santa Llúcia on els dotze germans havíem compartit una infància feliç i també

a la casa d'estiueig de la Fosca i al mas d'Aiguaviva, on cada any acomiadàvem l'estiu; remenava objectes quotidians; consultava llibres vells; flairava cortines i coixins per retenir-ne les olors; interrogava amics i coneguts; memoritzava converses antigues; prenia notes compulsives; feia llistes de records, a la manera de Brainard i Perec, i m'anticipava revivint les imatges que estaven a punt de desaparèixer, de la mà d'Annie Ernaux. Ho feia tot, vaig fer de tot per tal que no s'escapés ni un record més. Però va ser debades.

I ara escric aquestes pàgines, desordenades i adolorides com la meva ànima, amb l'esperança ingènua que cada cop que algú les llegeixi posi en marxa les històries que s'hi descriuen i en faci reviure un a un els protagonistes.